

Համայն Ռուսաստանեայց զինի այնորիկ ըստ յորպիսի զօրաւոր և օրինական յարգեցուցիչ փաստից դադարեալ կայ ցոյսօր գոյութիւն Հայոց տպարանի Աստրախանայ՝ տակաւին կարօտի Հաւաստի տեղեկութեանց: Իսկ թէ նախայշեալ տպարանն ուստի՞ և ընդ ձեռն որոյ բերաւ յԱստրախան, և յորպիսի արդեանց գնեցաւ այն, զայնմանէ Հանդամանօրէն մարթ է տեղեկանալ ի վերջին թերթից Ընդհանրական կոչեցեալ մատենի 'Ներսիսի Ընորհալոյն' տպիւոյ ի Ս. Պետերբուրգ ի տպարանի Խաղարեանց յամի Տեառն 1788 և ի թուին Հայոց ՌՄԼԷ:

ՅՈՎՍԷՓ Ա. ՔԱՀԱՆԱՅ ԲՈՒՆԵԱԹԵԱՅՑ.

ՌԱՏՐՈՆ Ի ՎԱԳԱՐՇԱՊԱՏ.

Ամենայն դասակարգի մարդկան մտաւոր և բարոյական դարգացման նպատիւու արդիւնաւոր միջոցներէն մէկը լուսաւորութեան դարուս մէջ իրաւամբ համարուած է թատրոնական ներկայացումը, մանաւանդ երբ թատրոնական բեմին վերայ ներկայացած դուսանական խաղերը ընտրութեամբ եղած են և տեղական հասարակութեան ունեցած զարգացման աստիճանին համապատասխան են իւրեանց բովանդակութեամբն ու հասկանալի բարբառովը:

Վաղարշապատի ժողովուրդը, որ ուրիշ տեղերու Հայոց նման սիրով և եռանդեամբ կ'ստանալէր բարձրագոյն հոգեւոր տեսութեան արդեան ուսումնասէր ուղղութեանը՝ ջանալով ըստ կարի բարւոքել իւր մէջ դժուրած երկոցունց սեռից զարոյցները, բաւական ժամանակէ հետէ զգացած էր այդ զարոցաց համար այլ և այլ դրամական հաստատուն աղբիւրներ զտնելու կարեւորութիւնը, և ահա այս տեսակ աղբիւրներուն կարգը զատուեցաւ այստեղ՝ սկսեալ 1874 թուականից նաև թատրոնական ներկայացումը, որ յայտնեալէ աւելի կարգաւորեալ կերպարանք պիտի ընդունի, ենթարկուելով կանոնաց և առանձին կանոնադրութեանց բարերար ազդեցութեանը՝ շնորհիւ հիմնադրի նորին Պ. Մովսիսի Վարդանեանց Տիկիսեցոյ:

Մինչև ցայժմ այդ վերահաստատեալ թատրոնի վերայ, որ զետեղուած է արականաց Գարոցի դահլի-

ճումը, միայն երկու ներկայացումն եղած է, և ելուտ անդամ եւս մի և նոյն «Շուշանիկ» ողբերգութիւնն ու «Երկուսն էլ ֆաղցած են, երկուսն էլ փող չունին» կատակերգութիւնը: Կրկնութիւնը եղած լինելով ըստ խնդրոյ ժողովրդեան, տարակոյս չմնար, որ հասարակութիւնը արժանի ըրած է տեղւոյս թատրոնը և այդ երկու խաղերը իւր կատարեալ համակրութեան:

Մեր առաջին ներկայացման ակննատես լինելու բազմը չունեցանք եղանակին յանախմբաբա միւսերը և աղմային օր մի մեզ շնորհելուն պատճառաւ, բայց լսած լինելով այլոց գովարանութիւնները, մանաւանդ նորիկ վիճակորդականաց սրտալիբ հաճութեան ձայները, երկրորդ ներկայացման ժամանակ՝ օգուտ քաղելով օղոյ քաղցրութենէն, որ Վաղարշապատի մէջ սովորութիւն ունի հաճոյագոյաց օրիորդի նման շուտ շուտ իւր ուրախութիւնը թափանցեան և միզոպատ տխրութիւնը զեղած իժաղ կերպարանաց փոխարկել, փութացինք մտադիւր սիրով ստուղել մեր լսածներուն ճշդութիւնը, և կիսատովանիմք, որ մեր ակնկալութեան էն վեր յաջողած տեսա՞րք թատրոնական խաղերը թէ գերասանից ընդունակութեան և թէ հանդիսականաց արտադայտած բերանալիբ ամակրութեան նկատմամբ, որով այս համազունը տարինք, թէ Վաղարշապատի թատրոնի դոյութիւնը մեր մէջ անշուշտ ապահովուած պիտի լինի, եթէ չսպակասին ներկայ եռանդուն դերատան — երիտասարդաց կողմանէ հաստատուն կամք քարեսիրութեան, միաբանական զգացման, և որ մեծն է՝ սրտացաւ կարեկցութեան տեղւոյս Գարոցաց յառաջադիմութեան մասին ըստ մտաց Կոնզակի Վեհափառ Հայրապետին ամենայն Հայոց:

Բնական է որ դերասանից մէջէն ոմանք աւելի, այլք նուազ ճարտարութեամբ պիտի կատարէին իւրեանց դերերը, ըստ որում թատրոնական արուեստին հմուտութիւնը երկարատեւ փորձառութեամբ ձեռք կը ձգուի, մինչդեռ տեղւոյս թատրոնը իւր առաջին քայլը նոր սկսած է ընել, յոյսը դնելով հասարակութեանը վերայ. այսու ամենայնիւ մեր և ամենեցուն զարմանաց և շնոր՝ակալեաց իրաւամբ արժանացաւ Տիկիսն Վարդանեանցը Շուշանիկի դերին մէջ, որ իւր պարզ և բնական ձեւերովը, իւր որոշ ու բաշահնելիւն արտասանութեամբը, նա մանաւանդ

բայ զգաճուած վիճելովը քրիստոնէական սուրբ կրօնի հաւատարիմ մնալու զգացմամբ՝ կմերժէր հաւատարաց Վազդէնին ամուսնակցութիւնը, արքունական փառքն ու թագը, եւ իբրեւ տիսար Հայ կանոնաց ջատագովուած պարկեշտութեանն ու հնազանդութեանը անհասանելի կամաց հախախնամութեան՝ երրորդ արարուածի մէջ այնչափ սրտաշարժ կերպով կհնչեցնէր իւր նսեմատուներ բանտին կամարները, յիշելով իւր հայրենիքը, իւր սիրելի Հայաստանը, իւր զոնէ Հայի մը զէմքը տնտնելու սրտուանդն տննչն ու փափազը, եւ այս վերջին ցանկութեան կատարումը զանելով՝ կվերջացնէր Հայ օրիորդի մը վայել սուրբ եւ մաքուր կեանքը, հաւատարիմ մնալով կրօնի, ազգութեան եւ հայրենեաց . . . :

Երբ այսպիսի անոյշ՝ բայց միանգամայն յոքնատխուր տպաւորութեան ներքոյ կհանդերձէինք մեկնիլ Թատրոնէն, ամանելով մեր տարաբնակ պանդրխտութեան բազմատեսակ վշաց համար իրաւացի մէկ սփոփումն եւ մխիթարութիւն, եւ անա Թատրոնական զանգակը վերադին հնչելով՝ մեր ուշադրութիւնը հրաւիրեց նոր ներկայացման վերայ, որ՝ ինչպէս վերն ամացինք՝ մէկ արարուածով կատակերգութիւն էր, կամ լաւ եւս ասել՝ ծաղրածու խաղ մի (farce) «Երկուսն էլ ֆաղցած են, երկուսն էլ փող չունին» վերնադրով, որ նոյնպէս յաջողութեամբ խաղացուելով՝ բազմութեան բարձրածայն զոհութիւնն ու զուարճութեան ծայները հնչեցուց:

Ինձ յայտնի չէ թէ ուրիշները ինչ մտածեցին այդ կատակերգութեան վերայ. ինչ որ ինձ կվերաբերի, իմ միտքս եկան զեռ եւս խաղին սկիզբը Վազարշապատի երկոցուց սեւից Գպրոցները, որոց օգտին համար կվնէր այդ ներկայացումը. վասն զի Ֆրանսուայի եւ Գանտէի քաղցած եւ անփող կերպարանաց տակ՝ Գպրոցն ու կատակերգութիւնը այնչափ իրարու նման ներքին կապ մի ունեցան նիւթական բարօրութեան նկատմամբ, որ Թատրոնական տեսչութիւնը առաջին անգամուան համար կարող չէր ասկէ աւելի յաջող ընտրութիւն մի ընել Վազարշապատի հասարակութեան իւրեանց Գպրոցաց կարօտ պայմանը ներկայացնելու համար:

Երանի՛ կլինի ապարէն, եթէ հասարակութիւնը օգուտ քաղելով Թատրոնէն, եւ յատկապէս կատակերգութեան բարոյական կողմերէն՝ ջանայ յայսմին-

տէ աւելի տար սրտով նայել իւր դպրոցաց վերայ՝ չինայելով իւր կողմանէ ամեն տեսակ նիւթական ձեռնտուութիւն նոցա ուսումնական շրջանը ընդարձակելոյ համար:

Վազարշապատը հետդհեաէ մեծնալու եւ հարըտանալու վերայ է շնորհիւ նորիկ պանդրխտ հայ զերդաստանաց եւ այլ առեւտրական հանդումանաց Վազարշապատի ժողովուրդը պէտք է լաւ հասկանայ իւր պարտքերը, զորս ունի յատկապէս իւր առանձին զլուրկական կառավարութեան նկատմամբ եւ երբէք պէտք չէ շփոթէ զանոնք իւր ունեցած պարտուց եւ յարաբերութեանց հետ առ Ս. Աթոռն, առ Եկեղեցին եւ առ եկեղեցականս: Մայր Ս. Աթոռոյ զերագոյն պարտքն է մի միայն հսկել Գպրոցաց ներքին եւ արտաքին բարեկարգութեանը, ուսումնական եւ բարոյական յառաջադիմութեանը վերայ՝ ի հարկին չինայելով իւր բարոյական ձեռնտուութիւնը ժողովրդեան նորանոր արդիւնքներ զանելու եւ զանոնք օգտիւ զործածելու համար, իսկ բուն արդիւնքները, ինչպէս այլ ազգաց եւ հասարակութեանց մէջ, պիտի զոյանան զաւակատէր եւ անզաւակ բարեպաշտ անձինքներէ Գպրոցաց համար առանձին, եւ Եկեղեցոյ համար առանձինն:

Վասն զի Ս. Աթոռը որչափ ալ աշխատի եկեղեցոյ արդեանց մէկ մասը յատկացնելով հայկական Գպրոցաց զանոնք յաւէտ կանգուն եւ բարեկարգ դրութեան մէջ պահել, ճշմարիտը պէտք է խոստովանիմք, որ այն Ս. Աթոռոյ ձեռնհասութեանէն շատ վեր է, մանաւանդ այնպիսի ժամանակ, յորում ճեմարանի եւ այլոց արդիւնատրութեան համար նորանոր ծախուց զուներ բացուեցան:

Երանի չէ՛ր որ մեր մէջ լրագրական ասպարիզի վերայ չոր ու ցամաք խրատներ տեղացող իւրեանց զերերը փոխած զբողէաները կղերին ազդեցութիւնը կտարելու համար ժողովրդեան առջեւ նախ ջանային դպրոցաց տնտեսական ինքնակառավարութեան եւ յարատեւ ապահովութեան ազդիւրները ցուցանել եւ վերջը, եթէ կուզեն՝ կղերը ինքնին սիրով եւ շնորհակալութեամբ իւր խնամակալութեան զոյժակցութիւնը այդ զբաղէաներուն կյանձնէր, ինչպէս որ հետդհեաէ յանձնելու վերայ է, բայց միայն ողջամիաներուն, հայ լեզուի եւ կրօնի քաջամուտ եւ հաւատարիմ պարոններու . . . :

Այս խորհրդածուծեան եմէ պայցուցումիւններ հարկաւորին՝ պատրաստ եմք յիւրումն ժամանակի երկարացոյնս զայն մշակել, իսկ այժմ կդառնամք զարձեալ մեր վերահաստատեալ թատրոնին:

Յառաջակայ բարեկենդանի օրերը եւ Զատիկց յետոյ թատրոնական խումբը մտադիր է ներկայացնել « Կռնակ եւ Ներսէս » եւ « Արշակ Բ. » ողբերգութիւնները, յորոց վերջինը տեղական բարբառի փոխուած է կլսեմք, նոյնպէս քանի մի ողբերգութիւնը եւ կատակերգութիւններ, յորոց զոչացած արդիւնքը նոյնպէս տեղայն Գպրոցաց պիտի յատկանայ: Այս անդամուան ներկայացումներէն, հանելով ծախքը, որ բնականապէս շատ էր եւ աննրաժեշտ թատրոնական զգեստաց եւ այլ կարեւոր զարգուց եւ պարագայից պակասութիւնը հոգալու համար, յաւելեալ հարկեր ուրջին յանձնուած է Վաղարշապատի երկեսն Գպրոցաց հոգաբարձութեան արդիւնաւոր տնօրէնութեանը, որոց երկուքն ալ, եւ մանաւանդ օրիորդաց Գպրոցին ուսումնասէր հոգաբարձուհիք եռանդնալից սիրով հետամուտ են իւրեանց ձեռնտուութիւնը առատածնունել թատրոնական գործոյն յառաջադիմութեանը:

Բարեմտեղծելով մեր կողմանէ այսպիսի բարենպասակ մէկ հաստատութեան անընդհատ յարատեւութիւն եւ լիտլի յաջողութիւն, չեմք կարող մեր սըրտազին շնորհակալիքը չյայտնել հմուտ նկարիչ Պ. Սաղինեանցին, որ իւր վրձինը ծրիաբար նուիրած է թատրոնական նկարներու, պատկերներու, ինչպէս նաեւ նոր վարադուրի մը պատրաստութեանը, եւ զարձեալ երեսանայ Հոգաբարձութեանը, որ քանի մի ծեղր թատրոնական զգեստ ժամանակաւոր տուած են Վաղարշապատի թատրոնին:

Բաց յայնմանէ կլսուի, որ Պ. Փիլիպպոս Նաւասարդեանցը թատրոնական ժողովոյ վերջին նստին մէջ ստորագրութիւն մի բանալով հաւաքեր է 44 բուրլի փող. իսկ Պ. Մովսէս Վարդանեանցը յանձն առեր է իւր սեփական ծախքովը պատրաստել թատրոնական քանի մի պարագայքը ինչպէս են սաղաւարթները, զբրանները, վահանները, թագերը եւն:

Իւրաքանչիւր ձեռնարկ այն ատեն միայն արդիւնաւոր կլինի եւ իւր նպատակին կհասնի, երբ անձնական շահը ընդհանուրի շահուց առջեւ կխոնարհուի եւ կմոռցուի, լայն ասպարէզ բանալով միաբանական եւ անշահասէր գործառնութեանց, զորս միշտ

պէտք է յարդէ տեղոյս թատրոնասիրաց ընկերութիւնը, իրեն նշանաբան ունենալով տեղոյս հասարակութեան մտաւոր եւ բարոյական զարգացումը:

ՀԱՅՍՐԻԻ.

25 Յունիս 1877.

Ի Վաղարշապատ:

ՍՈՒՐՀԱՆԳՆԵՔ ԲԻԹԱՆԳԵԱՆ.

ՆՊԱՍՏ ՄԱՆՁԷՍԹԷՐԻ ՀԱՅՈՅ.

Մանէսթէրի Համազգային վաճառականք, որոց թիւը կարճեմք թէ 30ի չափ է, ըստ բարեգութ առաջարկութեան մեծարգոյ պարոնայից Եսայիան եղբարք, բարեհաճեցան մարդասիրաբար ստորագրութիւն մի բանալով մէջերնին, (որումք քանի մը պատուաւոր անզղիացիք եւս մասնակից եղած են), 140 լիւա սթէրլին ժողովել, զոր աղբասիրաբար նուիրեցին՝ ձեռամբ յիշեալ Եսայիան եղբարք՝ ինպաստ հրկիզեալ խղճալի Հայոց Սիվրիհիսարի. ուր յանցելումն, ինչպէս յայտնի է, ահազին հրդեհ մի պատահելով, հրոյ ճարակ ըրաւ 600 էն աւելի Հայոց տուներ, նոցա եկեղեցին եւ երկու ազգային դպրատուններ:

Ահաւասիկ ցուցակն ստորագրող յարգելիաց, որք ազգային շնորհակալութեան արժանի են.

Մեծարգոյ պարոնայք	Լ. Ս.
Մանուկ Գաբամաճեան	10
Յովհաննէս Եակոբեան	10
Տ. և Վ. Գառակէօզեան	10
Եղբարք Եսայիան	10
Պիւրնս էնտ Մաք—Իվէր	10
Բաբաեանի էնտ քօնրանի.	10
Լէյլընտ էնտ քօնրանի՝	10
Քընտքընեան եղբարք և Մէրմէրեան	5
Եղբարք Ծովհաննեայք	5